

УДК 32.019.51

Недбай В.

НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ВПЛИВУ ЗМІ НА ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

Визначено сфери політичного процесу, в яких активну участь беруть ЗМІ. Проаналізовано основні напрями діяльності ЗМІ в політичному просторі, її позитивні й негативні аспекти. З'ясовано, що сучасна система політичних комунікацій, основу яких становлять засоби масової інформації, створює нову політичну реальність – діалогову демократію.

Ключові слова: засоби масової інформації, інформаційна епоха, політичний процес, діяльність ЗМІ.

Українські засоби масової інформації одними з перших відчули на собі зміну парадигм в управлінні державою: під час президентської кампанії та в ході парламентських виборів. Французький дослідник П. Шампань вважає, що головні проблеми ЗМІ – в політичному та економічному тиску, який на них здійснюють, хоча в демократичних країнах ЗМІ сьогодні практично незалежні від політичної влади, але при цьому вони відчувають великий тиск економічного поля [2]. Ще одна проблема, характерна для українських ЗМІ сучасного етапу, – це невідповідність професійної підготовки представників ЗМІ й того впливу на громадськість, який вони здійснюють завдяки значному поширенню їх інформації.

Ж. Рупнік виділив шість основних чинників, що впливають на темпи трансформації в ЗМІ у країнах СНД: спадщина комунізму; розвиток ринкових відносин та пов'язане з цим формування громадянського суспільства; розбудова правової держави; формування національної держави; культурна основа демократії; міжнародне середовище [1].

Усі чинники пов'язані один з одним, і неможливо розглядати їх окремо. Отже, можна говорити, що аналізування впливу ЗМІ на політичні процеси України є справді актуальним. Процеси ж трансформації комуністичної спадщини в діяльності сучасних українських ЗМІ, які є предметом даної статі, необхідно розглядати системно, охоплюючи всі чинники. Тобто для ґрунтовного аналізу необхідно розглянути та вивчити такі проблемні питання:

- ✓ окреслити сфери політичного процесу, в яких активну участь беруть ЗМІ;
- ✓ охарактеризувати основні напрями діяльності ЗМІ в політичному просторі;
- ✓ проаналізувати позитивні та негативні аспекти діяльності ЗМІ в політичному процесі.

Українські ЗМІ активно діють під час виборчих кампаній. Тут є два варіанти: або надавати час для політичної реклами, або пропагувати діяльність якоїсь політичної сили в тих або інших програмах чи шоу. Наприклад, передвиборчий політичний дискурс українських ЗМІ розгортався не стільки навколо програмних положень, скільки довкола використання комунікативних технологій. Преса, радіо і телебачення дискутували проблему використання PR (public relations – «зв'язки з громадськістю») і передвиборчих технологій.

Аналіз входження українських ЗМІ у передвиборчий процес дає можливість стверджувати, що Україні загрожує небезпека перетворитися не в інформаційне, а в інформаційно-маніпуляторське суспільство, де пріоритетними є принципи макіавеллізму, які реалізують за допомогою високих інформаційних технологій.

Політична боротьба на телебаченні має два основних аспекти – територіальний та економічний. Територіальний аспект означає можливість покривати своїм мовленням якомога більшу територію. Саме ці ЗМІ й визначають рекламну політику, маючи можливість трансляції окремих програм (чи блоків) на всі регіони країни через мережу місцевих студій. Економічний аспект тісно пов'язаний з територіальним (більше охоплення–більша аудиторія–більший рекламний ринок), але характерний певними особливостями.

Взаємодія у системі влада–ЗМІ відображає зацікавленість владних структур у контролі над інформаційним політичним простором. Влада в наших умовах має майже повну монополію на найсвіжішу, цікаву й значиму політичну (економічну, соціальну і т. п.) інформацію. Доступ до цієї інформації можна регулювати через механізм акредитації ЗМІ, що й здійснюють інститути влади.

Процес корпоратизації українських мас-медіа в умовах передвиборчих перегонів має як позитивні, так і негативні аспекти. Позитивні аспекти стосуються насамперед економічного моменту, а саме зменшення фінансових витрат при виробництві інформації. Будь-яка газета чи телеканал з економічного погляду – це фабрика виробництва новин. Відповідно, за збільшення цього виробництва, як правило, зменшуються його витрати, оскільки всередині тієї чи іншої мас-медійної корпорації є можливість домогтися цього. Тому в усьому світі мас-медіа корпоратизуються. З іншого боку, проявляються негативні політичні й особливо – творчі аспекти цього процесу. Тобто, ЗМІ є прикладним засобом політичної боротьби, інструментом політичної інтриги та прямим способом спілкування.

Із позитивних аспектів передвиборчої кампанії слід відзначити створення Всеукраїнського громадського моніторингового комітету, який здійснював громадський контроль за ходом виборчої кампанії, інформування громадськості України та міжнародної спільноти про відповідність виборчих кампаній нормам національного законодавства й міжнародного права. Продуктивно працювала і Громадська комісія з журналістської етики, яка ініціювала розроблення етичного кодексу українських журналістів. Розуміючи необхідність розроблення етичного стандарту поведінки журналістів, Товариство професіональних журналіс-

тів прийняло «Кодекс професійної етики». Українські ЗМІ можуть орієнтуватися у своїй роботі й на прийняту Міжнародною федерацією журналістів Декларацію принципів поведінки журналістів.

Однією зі сфер масової комунікації, яка розвивається найбільш динамічно, є Інтернет, тому відносини ЗМІ–влада продовжились у роботі мережі Інтернет в Україні. Під час президентських і парламентських виборів Інтернет залишався практично єдиним незалежним засобом інформації в Україні, тобто Інтернет – один з найбільш безконтрольних з боку влади каналів політичної інформації в країні, що є, без сумніву, технологічною перевагою над спробами політичної цензури.

Через обмін інформацією серед акторів політичного процесу триває боротьба між суб'єктами у формі комунікацій. Основою для комунікацій у політичній реальності є відмінності в трактуванні суспільного блага і шляхів його досягнення. В результаті комунікативного протиставлення виникають конфлікти, єдиний політичний вихід з яких у сучасному світі є в галузі масової комунікації і реалізується у формі політичного діалогу. Відмінності між позиціями роблять можливими комунікативні форми конструювання політичної реальності, а роль ЗМІ полягає в підтримці політичного діалогу між акторами політичного процесу.

Політична комунікація враховує наявність у суб'єктів певних пізнань про політичну реальність. Ці пізнання є символічними і служать основою відмінностей між політичними суб'єктами. Політична комунікація виникає як діалог з приводу розподілу владних ресурсів. Структурування життєвого світу, який є основою комунікативного процесу, відбувається за допомогою політичних інститутів і дій акторів політичного процесу.

Створені політичні конструкції прямо впливають на своїх творців. У зв'язку з цим можна виділити просвітницьку функцію засобів масової інформації: відкриваючи владу ідеології, в широкому розумінні цього слова, як принципів настанов життєдіяльності, без яких неможливе існування будь-якої політичної системи, в т. ч. тоталітарної або демократичної, ЗМІ допомагають людині орієнтуватися в політичному світі, що означає і можливість успішніше діяти в повсякденному житті. Основною функцією комунікації взагалі й засобів масової комунікації зокрема є взаємодія людей з метою повідомлення та обміну інформацією і впливу на індивіда чи суспільство в цілому.

Роль засобів масової інформації в конструюванні політичної реальності полягає у формуванні політичної ідентичності. За сучасних умов це стосується і преси, і телебачення, і радіо, й Інтернету. Ідентичність масової аудиторії формується в часі та просторі політичної реальності. Інститут ЗМІ – це посередник між масовою аудиторією і подіями (зокрема політичними).

Політика в процесі комунікації є плюралістичною сферою відкритого обговорення суспільно значущих питань і тем. ЗМІ в сучасному політичному процесі виконують ідеологічну функцію – вони не тільки надають трибуну для висловлення різних поглядів. Завдання ЗМІ – не підтримувати будь-яку сторону в політичному протистоянні, а турбуватися про те, щоб підтримати саме поле

дискусій та суперечок, дати висловитися всім, хто має право голосу і є політично коректним.

Треба підкреслити тісний взаємозв'язок громадянської сфери, простору, вільного від безпосереднього впливу держави, і простору політичних дискусій, що відображається в текстах і образах ЗМІ. Політика – це не замкнута сфера, саме комунікаційні канали забезпечують циркуляцію символів і значень в суспільстві, ініціюють окреслення проблемних питань, перетворюючи проблеми повсякденного життя в політичні теми, і навпаки.

Становлення національної системи ЗМІ відбувається під дією внутрішніх і зовнішніх факторів. Внутрішній аспект – це політичні, економічні й культурні трансформації в Україні останнього десятиріччя. Процеси, які призвели до краху радянської соціально-економічної системи, не змогли не позначитися на інституті ЗМІ. Зовнішній аспект – це процеси глобалізації, на фоні яких розвиваються українські мас-медіа. Процеси глобалізації істотно впливають не лише на інститут ЗМІ, а й на процес формування національної (громадянської) ідентичності й на всю сферу політичної культури України.

У сучасному світі влада інформації значно ефективніша за владу насильства, що була характерна для аграрної хвилі чи влади грошей (економічної влади). Криза індустріальної моделі розвитку людства ознаменувалася трансформаціями найбільших політико-економічних систем – соціалізму і капіталізму. Політична реальність насичена різноманітними комунікаційними каналами. Достовірна інформація відіграє особливо важливу роль у прийнятті політичних рішень. Доступ до інформації та інформаційних технологій є основою передвиборчої кампанії будь-якого політика в Україні. Телевізійні канали, преса й радіо дають змогу контролювати певні сегменти політичної реальності та здійснювати політичну владу. Влада ЗМІ полягає у трансформації, створенні політичної реальності через комунікації. В сучасному світі влада сама стає засобом комунікації, який конструює політичну реальність, відносини влади переміщуються у сферу комунікації.

Таким чином, засоби масової інформації є інститутом, який володіє владою конструювати політичну реальність без застосування насильства чи економічного тиску суто комунікативними засобами. Сучасні засоби масової інформації є моделями реальності, альтернативними картинами світу. ЗМІ в політичній реальності задають простір вибору між альтернативами, полюсами суспільного розвитку. Наголосимо, що система ЗМІ ускладнюється, разом з тим збільшуючи кількість можливих альтернатив, розширюючи простір вибору.

Величезне зростання значення ЗМІ в сучасному суспільстві очевидне для всіх. Преса, телебачення, радіо, система Інтернет істотно впливають на всі сфери життя людини. Влада ЗМІ проявляється саме в можливості інформувати, пізнавати та повідомляти, критикувати й підтримувати, чим створює в суспільстві знання про навколишній світ, у т. ч. про світ політичної реальності. ЗМІ мають інституціональну владу. Це влада акумульованих сил політичної реальності, тому що інститут ЗМІ є зосередженням величезних масивів інформації, знань про світ.

Тобто, в сучасному світі засоби масової інформації, інститут ЗМІ мають політичну владу. Це – влада створювати події, іменувати, називати, інтерпретувати факти політичної реальності. Політична влада ЗМІ полягає у можливості створювати явища силою слова та образу, представляти моделі й альтернативи політичного розвитку, тобто задавати комунікативні координати для політичної дії. Влада ЗМІ, як і будь-яка інша влада, базована на законах комунікації. Вона може бути спрямована на руйнування демократичних інститутів і процесів, а може бути використана для підтримки демократії і як ідеології реформ, і як реально існуючого політичного режиму. Свобода слова забезпечує стабільність політичної системи, таким чином забезпечуючи взаємозв'язок між демократією як політичним режимом і діалогом як основною комунікативною характеристикою політичної реальності. Демократія передбачає наявність загальної картини світу, а журналісти здатні формувати критичну суспільну думку засобами інтелектуальної аналітики. Рух інформації мають ініціювати представники спільнот, підхоплювати мас-медіа й актуалізувати – учасники публічних дискусій. Утвердженню демократії має сприяти інституціоналізація переговорного процесу, створення метаінституціональної надбудови для узгодження моделей світу.

Система політичних комунікацій, основу яких становлять засоби масової інформації, створює нову політичну реальність – діалогову демократію. В сучасному суспільстві мас-медіа є саме таким простором демократичного дискурсу, в т. ч. політичного, який створює фундаментальні умови практичного конструювання політичної реальності через комунікативну взаємодію. Але, незважаючи на позитивні переваги участі ЗМІ, їх впливу на політичний простір України, нерівномірний розподіл інформації, її неоднаковий доступ для різноманітних індивідуумів, наявність нецінових інформаційних сигналів, що спостерігається в суспільстві, призводить до того, що одні соціальні групи отримують над іншими інформаційну перевагу, яка поступово трансформується в економічну, соціальну або політичну перевагу. Вона стає важливою соціальною силою, яка допомагає перерозподілу економічних, соціальних і політичних (владних) ресурсів.

Nedbay V. New possibilities and calls of mass-media influence on political life in an information epoch. The article is devoted to determination of spheres of political process, in which active voice is accepted by mass-media, to description of basic directions of activity of mass-media in political space, to the analysis of positive and negative aspects of activity in mass-media in a political process. Certainly, that the modern system of political communications basis of which is folded by mass-media creates new political reality – dialog democracy.

Key words: mass-media, informative epoch, political process, activity of mass-media.

Недбай В. В. *Новые возможности и вызовы влияния СМИ на политическую жизнь в информационную эпоху. Определены сферы политического процесса, в которых активное участие принимают СМИ. Проанализированы основные направления деятельности СМИ в политическом пространстве, ее положительные и отрицательные аспекты. Выяснено, что современная система политических коммуникаций, основу которых составляют средства массовой информации, создает новую политическую реальность – диалоговую демократию.*

Ключевые слова: средства массовой информации, информационная эпоха, политический процесс, деятельность СМИ.

Література

1. Рупнік Ж. Ландшафт після битви. До типології посткомуністичного перехідного періоду у Європі / Ж. Рупнік // *І*: незалеж. культуролог. часопис. – 2001. – № 18. – С. 4–16.
2. Шампань П. Делать мнение: новая политическая игра / П. Шампань. – М. : Socio – Logos, 1997. – С. 227.